

Ez. 2. ei que contra illos uersabatur contemplationi imponit, his uerbis: Erunt enim ut terebinthus, abiectis folijs, & tanquam horus aquam non habens: & erunt uires eorum, tanquam surculus stupræ: & gustus eorum, ut scutulae ignis. & comburentur iniqui & peccatores simul, & non erit qui extinguat, Vdi quum aduersus illos uaticinium circumscripterit, tum reprimit se: & nouo initio facto, alteram materiam aggreditur, exordioq; etiam (ut dicebam) tali uititur: Verbum quod factum est ad Esaiam filium Amos prophetam de ludea & de Hierusalem, uel, ut Symmachus interpretatus est, sa per ludea & Hierusalem. Ex quo forsitan illum suspicetur aliquis, de quibus tristis prius sit uaticinatus, de h[oc]dem nunc commutata ratione, meliora qua dam praedicere. At uero eorum, que sequuntur contextus, nequaquam illuc dici permisit, quippe qui super ludaica gente, & super eo qui uocatur Israël, nihil omnino boni contineat, neq; etiam super ludaëa, neq; super Hierusalem, contra autem innumerabiles aduersus Israël querelas, atque accusations, minasq; aduersus Hierusalem tristes recenseat: quodq; uniuersis gentibus salutare contigit, uocationem, atq; agnitionem summi Dei futuram dunit. & ad hoc noui cuiusdam monitis proditionem in lucem, & alterius domus Dei, præter eam que est in Hierusalem constructionem manifestam proponat. Itaque ubi de ludea & Hierusalem locutus est, sic sicut dicit: quod erit in nouissimi diebus manifestus mons Domini, & dominus Dei in uenticibus montium: & extollebit super colles, & uenient ad eum omnes gentes, & ibunt gentes multæ, & dicent: Venite ascendamus in montem Domini, & in domum Dei Iacob, ac de gentib; quidē cunctis talia diuinatio[n]e ludej uero deinceps cuiusmodi sint ea que adiungit, n[on] audi: Dimisit. n. populus suu, domum Iacob, quoniam repleta est, ut ab initio, regio eorū hominib; sicut regio alienigenarū, et filij multi alieni natū sunt illis. Repleta est n. regio illorū argento, & auro, & non fuit numerus thefauorū eorum. & cetera que le quantur, quæ multo plura sunt, quibus adiungit: Et adorauerunt ea, quæ cerunt dīgitū ipsorum. Et declinavit se homo, & humi se abiicit. & non dimittam eos, & nunc ingredimini in petras, & abscondimini in terram à facie timoris Domini, & à facie gloria eius, quum surrexit quasflare terram. Quibus uerbis plane surrecturum esse Dominum indicat, & uniuersam terram gentis ludaica quasflaturum: de ludea enim omnis sermo est: quemadmodum etiam in sequentibus, ubi ait: Dies enim Domini Sabaoth super omnē petulantem & superbū, & super omnem excelsū & sublimē. quæq; his deinceps consentanea dicuntur. In hac igitur die, in qua surrectus est Dominus, postquam uaticinatus est contra eos qui extolluntur aduersus cognitionem Dei, tum in hac ipso, in quam id, die, Dominum id facturum propheta significat. Extollebit, inquit, Dominus, in die illa, & manufacta omnia occultabunt, introferentes ea in speluncas, ubi propemodum indicat aduersum à simulachris, qua uersi sunt & ipsi ludei, & omnes reliqui homines, post Saluatoris nostri aduentum, quando omnem superstitionem aspergunt. Ergo in die illa, inquit, abnūcieret homo abominationes suas aureas, atq; argenteas, quas fecerunt, ut adorarent inanias. Vbi h[oc], ut par est, de omni homine enunciās, propter futuram gentium uocationem, tum separati rursus sub unam sententiam de ludaica gente adiungit, & diei: Ecce dominator Dominus Sabaoth, auferet de ludea & de Hierusalem uirū robustū & feminam ualentē, robur panis, & robur aquæ gigantem & robustū, & hominē bellatorem. & iudicem, & prophetam, & coniectorem, & seniorē, & principē supra quinquaginta, & mirabilē consiliarium, & doctum architectū, & prudentē auditorem. & quæ sequuntur. Que quum diligenter attenderis, apponito h[oc] quæ initio prophetæ dicta sunt, quæ sic habent Verbum

Verbum quod factum est à Domino, ad Esaiam filium Amos super Iudeā, & super Hierusalem: ut quæ sic prolata sunt, magis contra ipsos, quām pro ipsis existat, nisi forte in his aliquis latens comprehenditur sensus. Qui enim fieri potest, ut si quis ablatus sit ab Iudea, & ab Hierusalem, uirū robustū, & feminam ualentem, robur panis, & robur aquæ, & omnia quæcunq; olim in eis dignitatem habebat, pro Iudea, & pro Hierusalem futura esse, nac ipsa quæ diuinabantur, prædixerit? quomodo autē sunt pro h[oc]dem ea quæ deinceps dicuntur: soluta est Hierusalem, & Iudea concidit, & lingua eoru[m] iniquitate, ea quæ ad Dominum spectant non credentes. Atqui quo tempore montem Domini omnibus gentibus nunciari necesse erat, Deiç in illo domū, in quam ubi omnes gentes couenissent, tum dicturi essent: Venite ascendamus in montem Domini, & in domum Dei Iacob, in eo inquā, ipso tempore, ubi sermo diuinus talibus ludaicis gentis accusationibus est usus, ijsq; minatus extrema, tum his omnibus ea quæ ante expoluimus, uera adiungit, docetq; ex omni ludaica gente, quæ à uero Dei cultu easura sit, superfuturos quodam, qui non eadem cum omnibus mala sint subiurit, qui contrā potius, tanquam ex pravis atque iniustis relicti supersites, comprobatisq; ac sincera[m] pietatem amplexi, ac scriptura quæ à Deo profecta sit, digni sint habendi, ac serui Dei sancti uocandi quibus sane uerbis plausibiliter significat Saluator noster apostolos ac discipulos, atq; euangelistas, reliquosq; omnes, qui de circumcisione assumpti in ipsum crediderint, quo tempore gens eorum unitiera cecidit. Porro h[oc] ille sermo innuit, qui sibi habet: in die illa (in qua uidelicet ea quæ predicta sunt, omnia de uocatione gentium, & de ludea ruina futura sunt) illucifet Deus in consilio cū gloria in terra, ut extollat & glorificet quod relictum fuerit ex Israël, & erit quod relictum fuerit in Sion: & quod relictum fuerit in Hierusalem, sancti uocabuntur, omnes qui scripti sunt ad uitam in Hierusalem, propter quos prodituros de Hierusalem uidelicet a ludea, merita super ludea, & super Hierusalem, prophetiam illam dici, processum ipsum ostendit, aut etiam propter ueram Hierusalem, & propter ludeam illam que si ex sententia, non ex scripto consideretur, huic alteri proportione respondeat. Qua de re quum erit tempus, uidebimus, & quis tandem diuinam apostolorum Salvatoris nostri, & Euangelistarum cernens uitutem, secundum quam in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terra uerba eorum, omnesq; ex illo ad hoc usq; tempus Christi ecclesiæ, quæ uerba eorum in operæceptaq; habent, & noui testamenti per eos publicatas Christi leges, non huic prophetæ testimonium ueritatis exhibeat: utpote ei quæ manifeste dicat, in consilio cū gloria, in omnem terram Deum in sublimi collocaturum & glorificaturum id quod relictum fuerit ex Israël: Item quemadmodum id quod relictum tuerit in Sion, & quod relictum fuerit in Hierusalem, sancti uocabuntur, omnes qui scripti sunt ad uitam: pro eo autem quod dicitur apud lxx. In consilio cum gloria, Aquila & Theodotion inter se concordantes, in uitutem & gloriam, interpretati sunt. si utiq; eam uitutem quæ à Deo Apostolis data est, & quā post talem uitutem apud Deum habituerant, gloriari indicantes, iuxta illud: Dominus dabit uerbum euangelizantibus uitute multa.

Psal. 19.

Demonstratio XXXVIII.

Item quod de re ipsa factum est, auditu audietis, & nō intelligetis: & aspicietis aspicietis, & non uidebitis. Crassum enim factum est cor populi h[oc] ius, & auribus grauitate audierunt, & oculos suos clauserunt, ne quando uideat oculis, & auribus audiant, & conuertatur, & sanem eos. Et dixi Quo-

Aa 4 usq;

„ usq; Dominus & dixit: Donec uastentur ciuitates, adeo ut non habentur, & domus, adeo ut non sit homo, & terra relinquetur deserta. Et post hac amovebit procul Deus homines, & multiplicabitur, qui reliqui fuerint in terra. Considera igitur hic quoq; quo nam modo, qui reliqui sint rursum in terra quam reliqua uniuersa uastationem passura sit, soli dicantur multiplicandi. Erunt autem hi, ipsi Saluatoris nostri discipuli, qui ab Hebreis ad omnes homines profecti, atq; instar seminis reliqui, uberm fructum protulerunt, ipsas gentium in toto orbe terrarum ecclesias. & inspice sanè quemadmodum eodem tempore hos solos Iudaorum ruinae superfites multiplicaturum affimat, illos autem solitudinem penitus uastationemq; passuros. Terra enim, inquit, eorum relinquetur deserta. Porro hoc ipsum superius quoq; dictum est, ab eodem propheta ad eosdem illo loco: Terra uestra deserta, ciuitates uestra succenſa signis regionem uestram in conspicu uero alieni detinorat.

Confer hec cum Parabolā de uinitate, Math. 21. & cum tota veteri historiā. Matth. 23.

Quando autem haec tandem completa sunt, si non post Saluatoris nostri corpora. Antequā enim contra illū tam pia facinora ausi essent, nunquā fuerat eorum terra deserta, nec ciuitates eorum incensae igni, nec regionem eorum alieni deuorauerant. Ex quo autem diuinam illam uocem ipse Saluator & Dominus noster emisit, qua illis quod futurum erat indicauit, sic dicens: Relinquetur domus uestra deserta ex illo, inquam, nec ita multo post talē predictionem illi obsidione presiā Romanis in solitudinem ex uastatione redacti sunt. Causam etiam uastationis eorum sermo propheticus expobrat, ubi appetit propemodum interpretatur, & manifestum proponit, quidnam fuerit illud, quod illis ruinam attulerit. Postquam enim Saluatoris nostrum apud ipsos docentem ipsi audientes, auribus mentis non audierunt, nec intellexerunt quis'nam esset: & illū oculis corporis clementes, animoculis non perpexerunt, crassumq; suum ipsorum cor reddiderunt, & penē oculos mentis clauerunt, atq; aures grauauerunt, ut ait prophetas: uum propter hanc causam, ciuitates eorum dicit esse uastandas, adeo ut non habentur, ac terram eorum fore desertam: paucos uero quosdam ex illis superfuturos, qui ubi inſtar fecundi ac uiu feminis conferuati fuerint, ad omnes homines penetrantes, multiplicandi esse in terra dicuntur. Veruntamen post horum ipsorum profecionem, Apostolorum uidelicet Saluatoris nostri, ad huc ait in ipsa regione Iudaorum decimam partem mansuram: ac deinceps rufus futuros eos in direptionem, quasi terebinthum, & quasi glandem suo spolio exutam. Demonstrat autem, ut arbitror, his uerbis oraculum, post primam illam obsidionem quam Apostolorum temporibus sub Vespasiano Romanorum Imperatoris perpelsi narrantur. Rursum sub Adriano altera obsidione afflictos, de loco illo penitus arcedos fore, adeo ut ne solo quidem urbis Hierusalem infistere illis sit permittēdum. Hoc igitur innuens, sicut et iterum erit in direptionem, ut terebinthus, & sicut glans quem exedit spolio suo.

Demonstratio XXXIX.

Iſa. 7. Et erit in die illa: Nutrit homo iuuencam boum, & duas oves. & erit ex eo quod plurimum faciet lac, comedet butyrum, & mel comedet quicunq; reliqui fuerit in terra. Hic si illam diem quam propheta significat quæstis tempus aduentus Saluatoris nostri inuenies. Vbi enim dixi propheta, Ecce uirgo concipiet, & pariet filium: plurima interponens, diuinat de ijs quæ per eandem diem, hoc est, Saluatoris nostri aduentus tempore, futura sunt. Virtutes enim inuisibilis, & quosdam inimicos, atq; hostes, muscas & apes allegoria legibus nominans, ingressuros esse terram Iudaorum dicit, arque ita dominum, hostium ipsorum nouacula, tanquam magni cuiusdam corporis

poris, ipsius Iudaicę gentis caput, & pilos pedum, & barbam, & denique omnē ornamentum eorum abrasurum. Quum uero haec in illa die de qua agitur futura sint, in qua uidelicet illa de quo loquitur, nascetur de uirgine, cum eum hominem, qui reliqui fuerit de totius gentis interitu, hoc est, omnem quicunq; ex illis in Christum Dei crediderit, nutriturum iuuencam boum, & duas oves prædictis, & ex eo quod plurimum faciet lac, butyrum & mel comefaturum. Porro haec si mystice contemplaberis, intelliges in Saluatoris nostri Apostolis, suum finem accepisse. Quotū singuli in ijs ecclésijs, i; quibus uirtute Christi confiterint, binas oves, hoc est, binos ordines instaurum, ad gregem Christi conuenientes, alterum quidem in primis adhuc elemens verlantem, alterum uero qui iam per lauacrum sit illustratus: ac præterea iuuencam unam, ecclasticum utiq; eorum, qui præsident principatum, diuinis & rationalibus cibis, nutrientes, secundum ex illis lac, & mel, eius uidelicet cibi, quem ipsi elaborauerint, fructum percepereunt. Et quod quidem eam multitudinem, quæ ex imperfectioribus constat ouibus, diuinus sermo comparare cōsueverit, non est opus ut dicam, quum hoc omnes diuinæ literæ ostendant. Quod uero eum, qui perfectior sit, & multos, quasi bonus agricola exerceat, ecclasięq; præsideat, rusticum boum labori item conferre soleat, sanctus nobis demonstrat Apostolus, ubi ait: Nunquid de bobus cura est Deo? non omnino dicitur: Quoniam debet in spe, qui arat, arare: & qui triturat, in spe, ut sit participes. Quod si quis istiusmodi figura loquendi offendatur, idempoterit & muscas et apes, de quibus dicitur, atq; ita plane in ridicula & absurdâ fabularum deliramenta recidere. Si uero non aliter haec accipere necessari est, quād ad senum quedam interiorum, haud dubium est, quinetiam ea que sequuntur, simili ratione.

Demonstratio XL.

In die illa extinguentur montes, & colles, & deuorabuntur ab anima usq; ad carnes: & erit qui fugiet, tanquam fugiens à flamma ardente: & qui reliqui fuerint ex illis, erunt numerus, & puer parvulus scribet eos. & erit in die illa, non ultra adiicit quod reliquum fuerit ex Israele: & qui confertuti ex lacob, non ultra confidentes erunt in eis qui in iis ipsos affercentur, sed erunt confidentes in Deo sancto Israele in ueritate, & conuertetur quod reliquum fuerit ex Israele ad Deum fortē: & si fuerit numerus filiorum Israe, el scit arena maris, reliquia eorum saluē fient. Verbum enim qui perficit, & qui cohabit in iustitia, quoniam uerbum contractus faciet Deus in orbe terræ uniuersi. Hic quoq; attende, dum tristia minitatur, quemadmodum erit, inquit, qui fugiet tanquam fugiens à flamma ardente, & qui reliqui fuerint ex illis, numerus erunt, & puer parvulus scribet eos, quibus sanguineis, paucitatem eorum qui ex populo circumcisionis interitum sint euasuri, una cum urbis Hierusalem incendio nobis ostendit. Hi uero, inquit, qui reliqui fuerint, numerus erunt: hoc est, nō plures quam ut numero comprehendi possint, utpote qui & pauci, & facile numerabiles futuri sint: non plures igitur extiterunt, duntaxat uniuersa Iudaorum multitudini comparati, qui in Saluatorem & Dominum nostrum crediderunt, qui quidē etiā digni habiti sunt, qui ab eo scripturā acciperent: quemadmodū uerba illa demonstrat, Et puerulus scribet eos, siquidem prius ostendit est, quis'nam hic esset puerulus, ubi dictum est: Ecce uirgo in utero habebit, & pariet filium. & antequā sciat puer uo care patrē, aut matrem, & quoniam hoc loco, Puer, inquit, scriber eos, meritò in superioribus dicebat: Et erit quod reliquum fuerit in Hierusalem: sancti uocabātur omnes, qui scripti sunt ad uitā. Ergo ut illuc reliquū

nominatum est, hicq; ipsi erant, qui scripti sunt ad uitam, ita etiam hic, qui reliqui fuerint ex eis, numerus erunt, & puerulus scribet eos. Hoc porro ipsum quod reliquum fuerit ex Israël, & qui seruati ex Iacob, non ultra, inquit, in eis qui ipsos iniuria afficerint, sed in Deo sancto Israël confidentes erunt. & sicut iam specta, utriusque hac confidentia i; qui ex Iudaica gente profecti sunt, & qui de ruina Israël reliqui sunt discipuli & Apostoli Salvatoris nostri, nihil estimauerint principes seculi huius, seu principes populi Iudaici, qui olim iniuria eos afficiebant, & sic omnes gentes penetrauerint, Christum uerbū prædicantes: an uero nihil horum aucti sint, atque utrum eadem erga Deum confidentia (nam, ut prophetæ habet, confidentes erant in Deo Iacob) sita in ueritate. Non enim subdole aut simulata, sed uerē totos seipso spei dederant) non solum de sua regione profecti sint, uerū id quod ipsis propopositum fuerat, abunde perficerent, an non. Nempe hoc ipsum rufus id fuisset inuenies, quod reliquum est quasi semen ruinæ Iacob, in Deo fortissimis fidens, atq; item hoc ipsum uniuersæ eius genti residuum (qua; quidem gens fuerit quasi arena maris, non quasi stellæ coeli) dignum habitum esse, cui salus à Deo condonaretur, sicut affirmat Apostolus, ubi ait: Elia auē clamat pro Israël, si fuerit numerus filiorum Israël sicut arena maris, tunc saluæ fient. Nam quum duo sint que Abrahæ Deus respondens promisit de ijs, qui illi oritur erat, unum quidem quod futuri essent stellæ coeli alterū uero, quod tanquam arena maris, Dei quidē amici, quales fuerint illi ueteres, & prophetæ, & Salvatoris nostri Apostoli, quibus ipsi illud testimoniū exhibuit, Vos etsi lux mundi, luminibus coelestibus ipso splendore comparantur: reliqui, uero, terreni scilicet atq; in humum spectantes, arenas similes habent. Proinde merito ubi tota multitudo filiorum Israël que à dignitate sua & à uirtute magnificientia casura erat, undecunque spectans in terram, ut sermo de his propheticus habet, arenæ maris preparata fuerit, nū uidelicet eorum reliquum duntaxat salutem fient, de quibus sanè reliquum plurimum est a nobis elaboratum. Atque hæc futura esse dicit, ubi ipse Dominus contrahens, et perficiens, uerbum per totum terrarum orbem fecerit, utiq; Euangelicam prædicationem perspicue significans, in qua omni Mosaico ambitu sublatu, qui imaginibus & signis & corporalibus adorationibus constabat, breuitate prædictum Euangelij uerbum in omnes homines emulium, prophetæ ueritatem comprobauit.

Demonstratio XL.

Et erit in die illa, radix lessæ, & qui surget imperare gentibus, in eo gentes sperabunt. & erit requies eius in honore. Et erit in die illa, adjiciet Dominus nostrum monstrare manum suam ad æmulandum, & querendum quod rema-
serit reliquum populi sui, quodcumq; reliquum fuerit ab Assyrīis, & ab Aegyptō, & à Babylonia, & ab Aethiopia, & ab Elamitis, & à solis ortu, & ab insulis maris, & extolleat signum ingentes, & dispersos ludu congregabit aqua-
tuor alis terra. Quum sapientia quædam futura dicantur in quodam insigni die
hoc est, ubi manifestum tempus adueniret, nos ratioinatione colligentes,
earum rerum quæ significantur, exitum in ipsum Dei aduentum recidere,
demonstrauimus in quo cum omnis Iudaica gens casuæ esset, paucos quodam seruatim iri, qui ex illis relinquenti erant, diuinâ ostendunt oracula. Is-
tamen locus, qui nunc in manibus est, & ipsam diem, & quod per eam
significatur tempus, & quæ in ea eventua essent, planissime demonstrat.
Quum enim canat, ex semine David futurum Christi ortum, cum eo simul
Iudaorum item ruinam prædicti. Dicit autem sic: Ecce dominator Dominus
Sabaoth

Sabaoth, conturbabit glorioſos cum robore, & excelsi humiliabuntur, & carent, excelsi gladio, & Libanus cum excelsis cadet. Porro hic Libanū ipsam Hierusalem intelligi uult, sicut in alijs demonstrauimus, quam eum omnibus suis fastum & uenerationem præferentibus, & glorioſis caſarum, hic prophetæ locus minatur, qui quidē ubi priora illa explicauit, hæc deinceps adiungit: Et egredietur uirga de radice lessæ, & flos de radice ascendet, & cetera, in quibus manifestissime, ex radice lessæ (pater autem hic fuit Dauid) ortum Christi significat: in quo ortu, & uocationem gentium prius per quādam sermonis obscuritatem, more propheticæ explicitat. Illud enim, Pascetur simus lupus cum magno, & Pardus cum hædo simul quiesceret, & quæ sunt Habitabili huic modicū illici aliud quam gentium indomitarum, & immunitum, & in puerū agno nulla re à beluis differentium, ad pios & mansuetos, & omni charitate referatos mores conuerionem futuram indicant. Sed hoc ipsum docet apertius in ijs que sequuntur sic dicens: Repleta est uniuersa terra cognitione Domini sicut aqua multa ad cooperiēda maria. Præterea ipse ipsum interpres sermo propheticus sequitur: Et erit in die illa, radix lessæ, & qui surgit, ut imperet gentibus: in eo gentes sperabunt, & erit requies eius cum honore. Quoniam igitur superius Iudaicas gentis ruinam inuolunt significavit, post uero gentium uocationem, nunc quidem inuoluntur, nūc autem explicatus merito rursus eundem repetens sermonem, de ijs qui ex circuclione in Christum crediturū sunt, mentionem facit, ne omni ratione à Christo spem illorum excludat. Erit enim, inquit, qui surgit, ut imperet gentibus. Sed quis tandem hic est qui surgit, nisi radix lessæ, quem etiam gentibus, nō ipsi Israël imperaturum affirmat. Quoniam ergo uarie docuit hanc gentium conuerionem, ad eum qui de radice lessæ nascentur, & pullulabit, nec dum boni quicquam de ijs qui in circumcisione sunt, protulit: merito quod predicationi eiulmodi debeat reddit, dicens: Et erit in die illa, hoc est, in illo tempore in quo adueniet is, qui oritur est de radice lessæ, adjiciet Dominus demonstrare manum suam, ut amuletur & quarat, quod remanerit re liquum populi, quodcumque reliquum fuerit aut ab his, aut ab illis hostibus. Quem quidem locum Aquila ita conuertit: Et erit in die illa, adjiciet Dominus secundo manum suam ad acquisendum residuum populi sui, quod relinquetur ab Assyrīis. & cetera. Ceterum quoque te considerare oportet, hostes populi Dei accensendo intelligibiles quosdam spirituales, hoc est, li. Dei, malos demones, siue potestates, quæ uerbo aduersentur. Hi porro sunt illi, qui olim ijs gentibus quæ hic nominata sunt, inuulnerabiliter præerant, & animas Israël uastabant, quum eas in uarios effectus inducerent, & captivas facerent, & ad morem uictus, alienarum gentium uictus similem, attraherent. Quum igitur, hic uniuersus, propè dixerim, populus animis factus esset captivus ab ijs quos diximus hostibus, qui seruati, reliquæ sunt sine uulnere, nō spoliati suis rebus, promissum illud, de quo prophetæ loquitur, obtinebunt: ut pote qui uisuri sunt manum Domini, & illius possessio futuri, quemadmodum illud habet oraculum, quod ita ait: Adjiciet Dominus demonstrare manum suam, ut amuletur ob id, quod remanerit reliquum populi. Quid autem adjiciet Dominus? nempe ijs quos semel quondam per prophetas offedit, adjicita est manus Domini, ut his ipsis ueluti de totius populi seruatis, quæ prioribus deerant, adiungerentur. Hæc porro erant noui testamēti mysteria, quæ manu Domini ostensa sunt ei parti quæ de populo relicta est. Sed etiam ut amuletur, inquit, ob id quod remanerit reliquum populi. Pro quo Aquila & Theodosiō concorditer, Ad acquisendum, inquit, residuum populi sui, quodcumque reliquum fuerit ab Assyrīis, & à reliquo inimicis gentibus. Hoc autem quod reliquum fuerit de populo,

populo, extollet, inquit, signum in gentes. Per eos enim planè Dominus signum suum in cunctis gentibus patefecit, & per eosdem collegit eos, qui ex Israele perierant, & qui ex Iuda dispersi erant, postquam à quatuor aliis terris ad Christum Dei, ex prædicatione apostolorum ipsius, cōfugerunt, sic sane collectos esse intelligens eos qui quondam ex Israele & Iuda, secundum sententiam consideratus atq; accepis, abducti procūl, separatis fuerant. Mos Israelite in autem huiuscemodi animarum uerum IsraeI demonstrat: sicut è contrario occulto aut rivo, uitiosa, praua & effectio eum IsraeI, qui ratione corporis eam appellatio in manifesto fortuit est, principes Sodomorum, & populum Gomorrah appellare in oraculis facit. Reliquia igitur secundum electionem gratiæ, & quod in prophetia dicitur: reliquum residuum populi, signum Domini apud cunctas gentes prædicarunt, & istiusmodi de gentium animas ab interitu, ad Domini cognitionem trahentes, unum Deo populum cōfecerunt, qui a quatuor aliis terra, hodie quoque una Christi iustitate contrahit. Hi uero ipsi de Iuda tecum gentis intentu confederati discipuli, & apostoli Saluatoris nostri, ex diuersis tribubus oriundi, una uocatione, una que gratia, atq; uno sancto spiritu digni effecti, omnem amorem, quem olim erga ipsos Hebraicæ tribus habebant, abieciuti erant, ut ait prophetia: Quoniam igitur eodem intellectu, eadec̄ sententia perfecti essent, non solum continentem terram, sed & insulas gentium peruagauit, & omnes undiq; hominum animas deprædat, eas ducentes captivas, ut imperio Christi subiacerentur. Qui quidem in hoc consentanea illi oraculo egerunt, quod ait: Et uolabunt in nautigis extermine simul depradantes, & eos qui ad solis ortum spectant. Reliqua uero eiusdem prophetie his item proportione respondere intueberis, si unamq; dictiōnem tecum ipse diligenter perpenderis. & quod quidem ex ea inconstans uel uilium ueritatem reieceris: spiritus uero ipsius intelligentia percepis, quatenus ipse tibi Dei spiritus contemplandū suppeditauerit. Nobis enim tempus non permittit diutius in his locis immorari, qui materiam propositam absoluere fessitamus,

Demonstratio XLII.

Isa. 1. Etmādabo orbi tuuerto mala, & impīs peccata ipsorum, & perdam in iuriā iniquorum, & contumeliam superborum humiliabo. Et erunt qui remanserint preciosi magis, quam aurum quod ignem non sentit: & homo pre in Heb. Maf ciolus erit magis, quam lapis in Saphir: ac deinceps adiungit: Et erunt, qui phis dem patuicit eorum qui superfluit in tempore interitus impiorum, hic sermo plenissimè ostendit. Ex quo id intelligimus, sine ulla exceptione, caritatos esse propria regione omnes omnino, qui ad circumcisionem pertinet, atq; omanem Iudaicam gentem promissa diuina non esse consecuturam.

Demonstratio XLIII.

Isa. 17. Eterit in die illa defectus gloriæ Jacob, & pinguis gloriæ ipsius quassatur. Et erit quemadmodum si quis colligat messem stantem, & semen spicarum metat: & erit quemadmodum si quis colligat spicas in conuale, le solidæ, & relicti fuerint ea stipula: aut quasi bacca olivæ duas siue tres in cacumine sublimi, seu quatuor, seu quinque in ramis ipsius relicta fuerint. Hæc dicit Dominus Deus IsraeI: In die illa confidens erit homo in eo, quise citi plumbum oculi autem eius ad sanctum IsraeI respicient, & non erunt confidentes in altariis, neque in operibus manuum suarum, quæ fecerunt digniti plorum. In his quoque euidenter canitur, quemadmodum gloriæ IsraeI, & cuncta

& cuncta pinguis ipsorum auferēda sint, & pauci rufus numero tamen comprehensibiles relinquendit: atq; hi quidem erunt, qui ex eis in Dominum nostrum crediderint. Deinceps autem post ea qua de illis dicta sunt, de uniuerso genere hominum, quod aueretur se sit ab errore simulacrorum, Deindeq; IsraeI agnitionum, uaticinium sequitur.

Demonstratio XLIV.

Audite Insulæ, quæ relictæ esitis, & dolore cruciæmini, audite quæ audiuistis. à Domino Sabaoth: Deus IsraeI nunciauit nobis. Specta quemadmodum hic quoque non omnes, qui ad circumcisionem spectant, ad ciuilmodi arcana audienda inuitet, sed solos eos, quos dicit relictos esse ac dolore cruciari, quales erant, qui ut ait Apostolus, gemebant ac deplorabant malitia uitia hominum.

Demonstratio XLV.

Luxerunt excelsi terra, & terra iniquæ egit propter habitantes eam. Idcirco inopæ erunt inhabitantes in terra, & relinquuntur homines pauci. In his quoque ubi eos reprehendit, qui ex populo circumcisionis & legem Dei, & testamentum contemplent, & eis minatus est ea quæ scripta sunt, tum ex illos paucos homines esse reliquædos uaticinatur. Hi uero sint sanctæ illæ, quæ nominantur apud Apostolum, reliqua secundum electionem gratiæ.

Demonstratio XLVI.

Relinquentur ciuitates deserta, & domus quæ relictæ fuerint, interibunt. Hæc omnia erunt in terra in medio gentium, quemadmodum si quis colligat paucas baccas, quæ in oiliua remanerint, sic colligent eos, & si ceſauerint, vindemia, hi uoce clamabunt, qui autem relicti fuerint, in terra, iterabuntur, simil cum gloria Domini. Hi quoque soli qui relicti fuerint, gauiuri dicuntur, quum reliqui omnes his, quæ in uaticinio continentur, sint tradendi.

Demonstratio XLVII.

Conculcabitur corona contumelæ, mercenarij Ephraim, & erit flos, qui Bsal. 28: decidet de spe gloriæ in cacumine montis excelsi, quasi præcox fucus, qui uidit eum priuatum in manus accipiat, uellet etiæ deuorare. Die illa Do minus erit corona spei, cōtexta gloriæ ei qui relictus sit de populo ipsius. Relinquentur enim in spiritu iudicij, etiam hic ei qui relictus sit de populo, non uniuersi illi gentiis utiq; illis, qui reliquiarum nomine significantur, Dominum coronam spei, & gloriæ futurum uaticinatur: alios uero præter populi reliquias, coronam contumelæ, & mercenarios Ephraim nominat.

Demonstratio XLVIII.

Eterunt qui relicti fuerint in Iudea, mittent radicem deorsum, & faciunt fructum sursum: quantam ex Hierusalem erunt, qui relicti fuerint: & qui salvi futuri sunt, ex monte Sion. Aemulatio Domini Sabaoth faciet, hæc. Eos qui secundum electionem gratiæ relicti fuerint ex Iudeorum gē, te miseros radicem deorsum, & facturos semen sursum uaticinatur. Vbi manifestissime apostolorum & discipulorum Saluatoris nostri electionem sit. Allegoria: significat. Si quidem hi ex ijs quia ad circumcisionem pertinent, relicti deorsum in terram doctrinæ sua radices miserunt ad eos quidem, ut illa ipsa eorumdem doctrina in fixa sit, & radicibus firmata per totum terrarum orbem: sursum autem ferre semen & fructum ad promissa coelestia exhortati sunt. Hi uero ipsi de gente Iudeorum relicti, ceteris pereuntibus, soli seruari dicuntur. Hæc autem omnia, aemulatio Domini fecit Nam aemulatio Domini, quæ Zelus Iudei ad prouocandum eos impios, qui in circumcisione manserunt elegit, illos ue. prouoca-

Deut. 32. prouocauit ut est illud apud Mosem dictum: Ipsi me prouocauerunt in eo qui non est Deus, & ego prouocabo eos in ea quae non est gens: in gente sua irritabo eos.

Demonstratio XLIX.

I. 65. Sic dicit Dominus: Quemadmodum inuenietur acinus in racemo, & dicent, Ne disperueris eum, quoniam benedictus Dominus in eo: sic facias propter eum, qui seruit mihi: huius causa non perdam omnes, & educas ex Iacob semen, & ex Iuda, & hereditabat montem sanctum meum, & hereditabant electi mei & serui mei, & habitabant illic. Et erit in sylva stabulum gregum, & uallis Anchor in requiem amentorum boum populo meo, qui exsulte runt me. Vos autem, qui reliqui sunt me, & obliuiscimini montem sanctum meum, & paratis fortunam mensam, & impletis daemoni poculum mixtum, ego tradam uos in gloriam. Omnes in occisione cadetis, quoniam vocauit uos & non auscultatis, & fecistis malum in conspectu meo, & que non lebam elegistis. Quum in his divisione quadam sermo diuinus utatur, tum exigui quoddam semen Iacob, ea qua promissa sunt cōsecuturum affirmat, electos autem esse eos qui habitent in sylva. Nam si uocationem gentium nominat, in qua electi Domini, & semē Iacob, sint sane ipsi apostoli & discipuli Salvatoris nostri, prater quos qui reliqui sunt omnes in eas qua expposita sunt ministrerunt: quandoquidem ipsa oratio proprie aperiissime demonstrat, non casu quodam in cunctam ludorum gentem promissa diuina esse ventura, sed in id solum quod semen est nominatum, & in eos qui vocari solent electi Dei: multi enim sunt vocati, pauci uero electi. Quibus etiam nomen nouum imponendum deinceps oraculum canit, sic ad impios dicens: Relinqueretur enim nomen uestrum in fatigatem electis meis. Vos autem interfici et Dominus, si uero qui mihi seruent, uocabuntur nomine nouo. At quo nomen istud nomen, quod antiquis ignotum fuerit, quod nam quodam fuit, nisi Christianorum: quod à Salvatoris nostri Iesu Christi appellatione deducitur. Et cum in toto orbe terrarum laudibus & fauore celebratur?

Demonstratio L.

Michæl. 2. Et erit de stella populi huius, qui congregatur, congregabit Iacob cum omnibus. Excipiens excipiam reliquos ex Israele, in unum ponam conuersationem eorum. Consentanea iis ab Esaia accepta sunt, supraq[ue] à nobis exposta, Michælas quoq[ue] indicat, qui Deum non similiter omnes, sed solos eos qui reliqui fuerint, excepturum narrat: quemadmodum apud Esaiam feme nominabatur ipsum illorum residuum, ita hic stillam eos nominat qui ex illis superstites futuri sunt. Significatur autem his uebris ipse chorus apostolorum, qui quasi stella quæda, & semen ludaicæ gentis extiterunt, de qua stella omnes quicunque ex toto orbe Christi Dei cognoverint, & doctrinam eius acceperint, ea quam oraculum canit congregatione digna esse sunt, & liberationem ab hostiis nacti.

Demonstratio LI.

Michæl. 5. Et tu Bethlehem domus Ephrata misima es, ut sis in milibus Iuda: exte mihi egredietur qui præsit, ut sit in principem ipsi Israele, & exitus eius ab initio seculi. Propter hoc dabit eos usq[ue] ad tempus parientis pariet, & reliqui ex fratribus eorum conuentur. Et post pauca adiungit: Et erit quod reliquum fuerit ex Iacob in gentibus in medio populorum meorum, quas iros à Domino cadens, & tanquam agni super gramen, ut non congregetur aliquis, neque subficiat in filiis hominum. & erit quod reliquum fuerit ex Iacob in gentibus in medio populorum multorum, tanquam leo in iumentis syluz

syluz, & quasi catulus leonis in gregibus ouium, quemadmodum q[uo]d transierit & dilpertens rapuerit, & non ut qui eripiatur, extolleret manus tua su[er]a per afflentes te, & omnes inimici tui perderetur. His profecto nihil fieri posse fertur, quia & ortum Salvatoris in Bethlehem, & eiusdem ab aeterno propagationem, & uirginis partum & apostolorum & discipulorum eius uocationem, & prædicationem de Christo, quae in totum orbem per eos importata est, referunt. Quum enim is princeps de quo prophetia loquitur, & cuius exitus ex diebus aeternis esse declarat, de Bethlehem sit profecturus, huncq[ue] ipsum ea quae pars nominatur, sancta uirgo sit paritura, non omnes qui ad circumcisio[n]em spectant, sed solos eos qui reliqui fuerint, saluos futuros aliumq[ue] quos & residuum fore Iacob, & rosis instar in omnes datum irinationes. Est enim (inquit) residuum Iacob in gentibus, ut ros a Domino cadens, & quasi agnus super gramen: pro quo, Quasi stellæ in herbam, Aquila: Theodotion autem, Tanquam nix super fenestram, reddidere. Item pro illo Vt non congregate alii quis, nec subficiat in filiis hominum, nec offendat filius hominis: Theodotion repousit, Quin non expectabit uirum, & non sperabit in filio hominis. Aquila uero, Quia non expectabit uirum, & non erit gaetus hominum, in quibus omnis apostolorum Salvatoris nostri spes, quæ non in homine, sed in Salvatore, & Domino suo futura sit demonstratur, qui utiq[ue] Salvator, Dei uerbo erat. His uero deinceps adiungit, Et erit quod reliquum fuerit ex Iacob in gentibus in medio populorum multorum, quasi leo in iumentis syluz, & quasi catulus leonis in gregibus ouium, quemadmodum quum transierit, & dispertiens rapuerit, & non sit qui eripiatur. Quibus uerbis, ut arbitror, confidientia & intrepidum robur prædicationis apostolica declaratur. Siquidem instar leonis & catuli in syluanum gentium, & in ouium humanarum greges, illi irrueunt, & dispertientes dignos ab indignis, eos Christi uerbo subiecerunt. Ad quem deinceps proferitur, quæ ab ipso sunt manatura, extolleret manus tua super afflentes te, & omnes inimici tui perderentur, quod ipsum sane etiam oculis intueri licet. Quamuis enim multis, quamvis innumeralibus Christi uerbum antehac afflentibus & hodie quoq[ue] oppugnantibus, altius tamen ipsum abiit, & potentius cunctis effectum est. Sed etiam in sublimi collocata est manus Christi contra omnes qui ipsum affixerint, eiusq[ue] inimici uniter, uarijs temporibus contra eius ecclesiam insurgentes perdidit esse dicuntur.

Demonstratio LI.

Quia tunc conuertam in populos lingua, ut in nomine Domini feruant ei sub iugo uno. A finibus fluminum Aethiopias suscipiam supplicantes ^{Soph. 33} mihi disperforum ferent hostias mihi. In die illa non erubescet ex omnibus studijs suis, quibus impie egredi aduersum me, quia tunc auferam a te probra contumelias tuæ, & non ultra adjicies gloriari super monte sancto meo, & relinquam in te populum mansuetum & humilem, & cauebunt in nomine Domini, qui reliqui fuerint ex Israele, & non facient iniustiam, & non loqueretur uana, & non inuenient in ore eorum lingua dolosa, quoniam ipsi palce tur & cubabunt, & non erit qui exterreat eos. In his item relieturum sibi populum mansuetum & humilem Dominus pollicitus est, non alium utiq[ue] significans, quam cum qui de circumcisione in Christum ipsius sit crediturus. Et rursus eos qui reliqui fuerint ex Israele, solos saluos futuros, cum reliquum gentium uocatione, quam initio prophetiae significavit.

Demonstratio LII.

Ecce dies uenit in te, & dividenter spolia tua in te, & congregabo gentes in Hierusalem ad bellum, & capietur ciuitas, & diripiatur domus, & mulieres inquinata-

res inquinabuntur, & exhibit dñm dñm ciuitatis in captiuitate, reliqui uero ex populo meo nō perdentur de ciuitate. Consentanea sunt hac ijs que pro polita sunt interitu uniuersē nationis Iudeorum, qui ad illas post Christi aduentum peruenit. Hec enim Zacharias post redditum de Babylone uincitur, canēs extremam illam populi uafationem, qua à Romanis inferenda erat: in qua quum tota ludica gens in hostium potestatem uentura esset, solos eos dicit qui de populo reliqui fuerint saluos fore, sic sanē apostolos Saluatoris nostri aperiūsime significans.

Demonstratio LIII.

Hierem. 2.

Conuertimini filij, qui defecisti, dicit Dominus, quod ego dominabor in uobis, & accipiam uos, unum de ciuitate, & duos de familia, & adducam uos in Sion, & dabo uobis pastores secundum cor meum, & pascen t uos, pa scentes cum sententia. Et erit, quum multiplicati fueritis & creueritis, dicit Dominus, in diebus illis non dicent amplius, arca testamēti Domini Israēl, non ascendet in cor, neq; nominabitur, & non fieri amplius. In his quoq; cōuerisionem Israēl, in aduentu Saluatoris nostri Iesu Christi futuram canit, in qua, quum unum de ciuitate & duos de familia, & ualde paucos, & numero exiguo elegerit, earum quā in ipsum crediderint gentium pastores, quumq; in terra gentes in sua ipsarum futura uocatione creuerint, non ultra, inquit, ab eis dicetur, arca testamenti Domini: non enim amplius ad Mo si corporales adorations recurrent, utpote quum eis nouum tradendum sit testamentum.

Demonstratio LV.

Hierem. 5.

Multiplicauerunt impietas suas, inualuerunt in auerſionibus suis. Quā nam ex his propitiis ero tibi filij tui dereliquerunt me, & iurauerunt in ijs qui dīj; non sunt, & saturauit eos, & mœchati sunt, & in dominis scortorum habitauerunt, equi libidinē percisi euaserunt, uniuersiq; ad uxorum proximi mihi hinnitum emisi, nunquid non super his uisitabor? dicit Dominus, an in gente tali non uisceretur anima mea? Ascendite pro pugnacula eius, & iuglate, conuisionem uero ne facite, relinqua te fulcimenta eius, quoniam Domini similitudine. In his simul & accusatio totius nationis eorum, & quā eos oportet obſidio indicatur, & præterea residuum, quod fulcimentum eius nominat, quum ipsius Domini sit. Hoc uero residuum fuit, quod exinde quam in Christum Dei habuit, confirmatum, solidatumq; est, ut ne ijs similius patetur, quā uniuersa illa gens perpella est.

Demonstratio LVI.

Ezech. 6.

Et cadent uiuenerati in medio ueſtri, & cognoscetis quod ego Dominus, quem abierint de uobis, qui liberabuntur a gladio ad gentes: & quum uos dīperſi eritis per regiones, & recordabuntur mei, qui liberati eritis ex uobis in gentibus, ad quas captiuū dūcti sunt. Videtur sane mihi hic quoq; concordare ijs quā à reliquo prophetis accepta sunt: eos enim qui liberati erunt, quos nam alios dixeris, nisi quod in ceteris, residuum, seu reliquum, & illa & res populi illius nominatur: quibus utq; denominationibus, apostolorum Saluatoris nostri conuentus indicatur. Hi ergo liberati ab interitu uniuersitatem illorum nationis, & à dispersione illorum, recordati sunt Dei, ut sit contendum, ea quā scripta sunt, de his fuisse dicta.

Demonstratio LVII.

Ezech. 11.

Hec dicit Adonai Dominus: Expellam eos ad gentes, & dispergam eos in omnes nationes, & dispergam eos in omnem terram, & ero eis in sanctificationem paruā in regionibus, quocūq; ingressi fuerint illuc. Hic quoq; alio

allo nomine eos vocauit, ubi sanctificationem paruam dixit, eos qui ex illis superstitiosi mansuri sint & incolumes.

Demonstratio LVIII.

Et omnes suscipientes eos dispergam in omnem uentum, & gladium eiſ Ezech. 12 fundam a tergo eorum, & cognoscet quod ego Dominus, dum dispergam eos inter gentes, & disseminabo eos in regionibus, et relinquam ex eis uiros numero ex gladio & ex fame & ex morte, ut enarrant omnes iniurias suā as in gentibus, quocūq; ingressi fuerint illuc, & cognoscet quod ego Do minus. In totius populi dispergione, etiam hic sibi pli reliquum ait paucos numero, non alios utq; significans, quā eos qui prædicti sunt.

Demonstratio LX.

Hec dicit Adonai Dominus: Quod si etiam quatuor uultines meas ma las, gladium, & famem, & bestias malas, & mortem emiserō super Hierusalem, ad perendum ex ea hominem & iumentum. Ecce qui reliqui fuerint in ea qui conseruati, & cetera. Hec quoq; nihil plane ab ijs, quā predicta sunt, differunt.

Demonstratio LX.

Sic iudicabo uos, dicit Dominus, & deducam uos sub uitram meam, & adducam uos in numero testamenti mei. Et eligam ex uobis rebellēs & impios, quoniam ex peregrinatione eorum educam eos, & in terram Israēl nō ingredientur. In his quoq; perspicui exiguo numero sub uitram Dei uenturos affirmat, dum reliqui ex Israēl à promissiōi cadent. At enim quum demonstratūr a nobis sit, non fortuitō, nec indirectē omnibus simpliciter ludicra gentis cum uitiosis atq; impīs, tum etiam ijs qui tales non sint, oracula diuinā, illas bonorum promissōi cecinisse, sed paucis eorum dūntaxat & facile nūmerabilib; ijs uidelicet qui in Saluatorē & Dominum nostrum crediderint, aut ijs qui ante eius aduentū iusti effecti sint, abundē nos, arbitros, declarasse, quemadmodum ea quā ad promissa diuinā pertinent, non differenter in omnibus ludicris, siue accepissent, & quemadmodum ipsis magis, quā ijs qui de gentibus assūmunt, ubi Christum Dei suscepunt, prophetarū responsa conuentiant. Porro quā nam fuerit diuinorum promissōrum sententia, ubi tempus erit, ostendam. Hec autem prope necessario à me collecta sunt, ut redarguam eos qui ad circumcidētiōem pertinent, quadam inanī clāntiā elatos, & ad se folos Christū, non ad omnes homines uenturū pertinaciter gloriantes, nec non ut ostendam magna cum ratione esse studium nostrum, quum libros illorum & oracula uerando trāsum. Constituta est autem à me libro superiorē cauſa, cur in morem ludicum non recidimus, tamētis propheticis illorum scriptis gaudemus, nec itē minus, cuiusmodi ea sit uita, quā Christū auctore, omnibus gentibus nūnciatā prædicata sit, quamq; antiqua sit Euangelīcē reipublicē ratio, in codem explanauit p̄o uitribus.

Quapropter qui hæc aliquando tandem absoluitus, iam nūc tempus arbitramur esse, ut de occulta & mystica ratione, que ad Saluatorem et Dominum nostrum Iesum Christum, qui Christus est Dei, pertinet, oculitora item quædam attingamus: ut cum hoc pariter illud discimus, quā ob rem nūc, & non antehac, ad omnes gentes aduenerit: & quā nam cauſa sit, ut non multo ante, ad omnes gentes aduenerit: & quā nam cauſa sit, ut multo ante, sed nuper dūntaxat post magnum numerum seculorum, uocare gentes in cōperitūm alia eiusdem generis, quā arcana illius theologiae propria sunt, quā ad illum spectat trāsumus: item, quā ratione ille homo factus sit, quā lance etiam prima omnium nouo quodam alſumpcio exordio, quasi ad homines in credulos ipsum Dei uerbum inuocantes, ut non adiuuet, age, iam consideremus.

Quo confitio demonſtratioſtiones illas proponit

Regit tertio loco iudeorum caulationem; bona nobis Iudei in scripturis promissa sunt: Mala bat euidenter iudeis ruinam & scandalum esse denunciata, ob reprobatum ab illo Christum: Genitibus resurrectionem & salutem promissam & prestatam, & ob eam causam has in Christo beatissimas effectus autem infelissimos ut qui impiegant ad petram scandali. Atq; hec quidem LXX demonstrationibus scriptura divina iunctis, comprobat, ut manifestum omnibus esse posset, non iudeis tantum, sed etiam ceteris Gentibus Christum Iesum promissum & exhibitum esse.

LIBER TERTIVS.

IN LIBRVM TERTIVM DE DEMONSTRATIONE Euangelica, Argumentum.

Eritis liber magna ex parte Apologeticus est. Quarebant Ethnici homines sub quovis lapide scorpiū, ut esset in veteri proverbio, & quascunq; poterant caulationes apud promissum uulgo plausib; excogitabant, ut Euangelij doctrinam uelut nouam, Christum & eius discipulos tanquam impostores & seductores traducerent & exagitarent, & ea ratione suos in Ethnicis reuinerent, similes pectoris uero inter Christianos uel ad fe allicerent, uel saltē duros redderent. His occurrit modesta & graui responsione Eusebii, & cum Euangeliū philosophie uetus tam, tum Christi & eius discipulorū uitam, mores, mīrabilia, & facta, aduersus conuictia Ethnicorum, constanter defendit. Cetera in Scholis notauit, in quibus si quæ Grammatica errata reperirent Lectores, ea pro suo candore emendabunt, nec mihi (cui dolet tam multa esse in praecedentibus testimoniis tam exclusis, quæ nūc emendare non licet: Qualis est Patronus, pro Patroni in nominandi casu, numeri pluralis) nec Typographus, sed incuria operari Typographi, adscribunt.

PRO OE MIV.

Quem ea quæ præfationis cuiusdam locum obtentura erant in Euangelicam demonstrationem, abunde tractauerim, modumq; etiam Euangelicæ Salvatoris nostri doctrinæ demonstrauerim, causasq; reddiderim, propter quas qui Iudeorum amplexi sumus oracula, uitam illorum recuafuerimus, ac præterea planū fecerim, quemadmodum prophética illorum scripta, id quod futurū erat anteuuentientia, nostræ per Christum futuræ uocationis mentionē fecerint, ut sicutan quam propria illa, non tanquam aliena uendicemus: tempus iam admonet, ut ad propositam materiam accedam, & eorū quæ promissa sunt initium faciam. Porro aut hæc erant, quæ ad rationem humanitatis Iesu pertinent, qui Christus est Dei: item eius theologia quæ de illo est documenta, quæ apud prophetas Hebræorum extant: tū quæ illi de aduentu illius ad homines prædixerint: quæ utiq; illi unū possit accommodari, ex eventis certissimis iā iam comprobabimus, si (quod necessarium est) prius illud contemplati erimus, quemadmodum prophetæ Euāgeliū mentionem in Christo non prætermiserint.

Quid

LIBER TERTIVS.

387

Quod prophete in ipso Christo Euāgeliū mentionem assumperint. Cap. I.

Huiusc ueritatis testis ad uerbum sit Esaias, qui ex persona Christi clausus est: Sicutus Dominus super me, propter quod unxit me, euangelizare pauperibus misit me, prædicare captiuis remissionem, & cæcis uisum, quam fane prophetiam Salvator noster olim in conuentu apud multitudinem uidæorum quum legislet, librumq; post lectio[n]em plicuisse, sic locutus est: Hodie impleta est scriptura haec in auribus uestris: protinusq; hinc suam doctrinam exorsus, euangelizare ceperit pauperibus, eos in commendatione beatorum, qui apud se futuri sint, reliqui anteponens: Beati, inquit, pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum colorum. Is præterea qui à malis spiritibus uexantur, quiq; à demonibus, captiuorum instar, iam diu tenerentur, dimissionem ante nunciauit, omnes ad libertatem & solutionem à malitia vinculis inuitans, uebris illis: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam uos. Cæsis uero qui corporeos oculos haberent corruptos, integratatem restituens, uisum largitus est: ut sic significaret se Iesu qui olim uenit parum intuerentur, ait utrumque qua lumen uera pietatis resplicerent, ergo gare. Chriflum ergo in primis autorem & ducem futurum omnis provincie Euangelice, ea quæ expofita est prophetia declarat. At postillum eiudem propositi ministros fore illius discipulos, idem prophetæ canit, diceas: Quā speciosi pedes euangelizantium bona, euangelizantium pacem. Vbi ualde accurate speciosi dixit fore pedes euangelizantium bona Christi. Qui enim speciosi futuri non erant, qui in exiguo breuitate tempore totum orbem erunt percursur? & omnē locū sanctā illā de Salvatore mundi doctrina impletur? Quod autem humanis uebris non uerterentur ad persuadendum audientibus, sed Dei uirtus est, quæ cum illis faciebat, dum euangelium predicarent, alius rufus clamat prophetæ: Dominus dabit uerbum euangelizantium uirtute multa, & rufus Esaias. Super montem excelsum ascende qui euangelizas Sion, extolle quantum potes uocem tuam qui euangelizas Hierusalem, extolle, ne timere. Dic ciuitatibus Iuda, Ecce Deus uester, ecce Dominus cum robore uenit, & brachium cum potestate: ecce merces eius cum eo, & opus eius coram ipso: tanquam pastor pascet gregem suum, & in brachio suo congregabit agnos, & eas quæ in utero habent consolabitur. Ceterum hæc quo nam sensu accipienda sint, progresi longius in doctrina Euangelica uidebimus: interim illud confitit, & ipsum Euangelium & nomen Euāgeliū propheticas uocibus comprobatum fuisse. Habes præterea euidentes perspicuasq; demonstrationes, unde initium esset acceptum Euāgeliū, ab ipso uidelicet Christo: nec non per quos foret prædicandum, per illos uicis apostolos sed etiam qua uirtute esset superatum, non humana scilicet. Quod ipsum fane ex illo confitit, Dominus dabit uerbum euangelizantium uirtute multa. Reliquum igitur iam est, ut ex multis quæ apud Hebræos antiquis ac remotius de Christo diuinitata sunt, pauca anticipemus, ut discas quæ nam illa essent quæ posterioribus temporibus Euāgeliū nunciarent futurum: simulq; miraculum prophetarum, qui quidem tanto ante futura cognouerint itemq; ipsorum oraculorum euenta, quemadmodum ea in Salvatore & Domino nostro Iesu, qui Christus est Dei, completa consistant.

Scholia in Cap. I.

Quoniam Iudei uociferabantur, nonum fanaticorum hominum commentum esse, doctrinam Euāgeliū, quan una vox Euāgeliū appellamus, Eusebius calumniam diluens, perspicue ostendit. Prophetas, in suis de Christo oraculis, mentionem honorificam fecisse Euāgeliū doctrinam, audito-

B. 2. viiiat